

Cilvēku ar cerebrālo trieku pieredze profesionālās rehabilitācijas kontekstā.

Katarina Krumpļevska

Darba vadītāja: Asoc. Prof. Dr. med. Signe Tomsone

Darba konsultante: Mg. psych. Baiba Purvīce

2021.gada 22. aprīlī,

Rīga

Profesionālās rehabilitācijas pakalpojums Latvijā: cilvēku ar cerebrālo trieku pieredze.

Aktualitāte

1. 2017.gada 21.februārī tika pieņemta kārtība, kādā persona saņem valsts finansētu profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu un profesionālās piemērotības noteikšanas pakalpojumu (MK Noteikumi Nr.94.).
2. Profesionālās rehabilitācijas saņēmēju pieredze ir svarīgs komponents, lai nodrošinātu kvalitatīvu pakalpojumu.

Problēma

1. Nav pētīta profesionālās rehabilitācijas joma Latvijas kontekstā.
2. Nav skaidras izpratnes, kā cilvēki ar invaliditāti pieredz profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu.

Mērķis

Izzināt un aprakstīt cilvēku ar cerebrālo trieku subjektīvo pieredzi, kas saistīta ar profesionālās rehabilitācijas saņemšanu.

Pētījuma jautājumi

1. Kā cilvēki ar cerebrālo trieku pieredz Sociālās integrācijas valsts aģentūrā (turpmāk – SIVA) īstenoto profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu?
2. Kā pilnveidot SIVA sniegto profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu?

Metode

Pētījuma stratēģija: kvalitatīvs pētījums.

Pētījuma dizains: fenomenoloģija.

Datu vākšanas metode: daļēji strukturēta intervija – iepriekš plānoto jautājumu elastīga izmantošana (Smith, Flowers & Larkin, 2009).

Pētījuma dalībnieki: cilvēki ar cerebrālo trieku (turpmāk - CT) ir tie, kam ir īpašas vajadzības kopš pašas bērnības, nereti kopš bērnības viņiem ir piešķirta invaliditātes grupa. Līdz ar to cilvēki ar CT ir mērķauditorija, kas saņem profesionālo rehabilitāciju, lai iekļautos sabiedrībā un darba tirgū.

Dalībnieku atlase

- Iekļauti
- Izslēgti

Cilvēki ar CT (G80), kas piedalījās
Profesionālās piemērotības noteikšanā (PPN)

CT kā pamatdiagnoze

CT kā blakusdiagnoze

Pretendenti pēc PPN

Nerekomendēti pēc PPN

Akadēmiskajā
atvaļinājumā

Atskaitīti

Pieredz Profesionālo rehabilitāciju

Atkārtoti pieredz Profesionālo
rehabilitāciju

Ir pieredzējuši Profesionālo
rehabilitāciju (absolventi)

Pētījuma dalībnieki

Tika veiktas 6 intervijas

3 dalībnieki, kas pieredz
Profesionālo rehabilitāciju

1 dalībnieks, kas atkārtoti
pieredz Profesionālo
rehabilitāciju

2 dalībnieks, kas ir
pieredzējis Profesionālo
rehabilitāciju

Datu analīze

- ❖ Pētījumā izmantota interpretatīvā fenomenoloģiskā analīze (IFA) (Smith, Flowers & Larkin, 2009).
- ❖ Detalizēts IFA sešu soļu izklāsts (Smith, Larkin & Flowers, 2009) ir viens no pamatprincipiem, kas nodrošina kvalitatīvā pētījuma zinātnisko stiprumu.

IFA seši soļi ir šādi:

- 1.solis: Lasīšana un pārlasīšana (*Reading and re-reading*);
- 2.solis: Sākotnējie pieraksti ar komentāriem (*Initial noting*);
- 3.solis: Tēmu noteikšana un attīstība (*Developing emergent themes*);
- 4.solis: Tēmu kopas (*Searching for connections across emergent themes*);
- 5.solis: Nākamo pētījuma dalībnieku iesaistīšana (*Moving to the next case*);
- 6.solis: Vienojošo tēmu definēšana (*Looking for patterns across cases*).

3.solis. Tēmu noteikšana un attīstība

Tēmas	Oriģinālais transkripts	Izpētes komentāri
Lepnums par sasniegto Prieks par sasniegumiem Pārliecība par nākotni Spēcīgi iekšējie resursi	D1: Es jūtos baigi labi, es <u>jūtos lepns par sevi, ka es spēju, ka es varēju izsisties</u> , jo paskatoties uz citiem cilvēkiem ar šādā veidā diagnozi, <u>viņiem ir daudz grūtāk dzīvē izsisties, bet man tas ir izdevies</u> , jā. ...	Jūtos lepns, ka spēju, ka varēju izsisties Pārliecināts par sevi, kontaktā ar sevi Vai tas ir par sasniegumiem? Vai tā ir ticība saviem spēkiem? Vai tā ir pārliecība, ka izsisties jau izdevies?
Vērtība socializācija Vēlme atrast jaunus draugus Tempam ir nozīme mācību procesā Grūtāk ir tad, kad temps ir sasteigts Ierobežojumi mācību laikā	D2: <u>Iepazinos ar jauniem draugiem, iepatikās tas un sāku mācīties. Atkārtoti kad sāku mācīties tad uzreiz bija grūtāk, jo tāpēc ka nedēļa ir tā novērtēšanas kurss</u> , un tas <u>ļoti ātri bija nu, sasteigts ļoti un mani pieņēma tur, kur es negribēju</u> profesijā “rūpniecības komercdarbinieks”, es gribēju uz Koledžu tikt.	Iepazinos ar jauniem draugiem, iepatikās tas Vai tas ir par to, ka svarīgi ir socializēties? Atkārtoti mācīties bija grūtāk, jo nedēļu ir novērtēšanas kurss Novērtēšanas kursā bija ļoti ātri, ļoti sasteigts Pieņēma tur, kur negribēja Vai tas ir par sasteigto tempu? Vai pastāv ierobežojumi mācīties ātrā tempā? Vai cilvēku ierobežojumi tiek ņemti vērā novērtēšanas laikā?
Nevienlīdzības sajūta Atstumtības sajūta Kopības sajūtai ir nozīme Labsajūta, ja neesi atstumts Vide nosaka pašsajūtu Videi ir nozīme Atbalsts ir svarīgs, lai justos līdzvērtīgs Nedrošība par savu pašidentitāti	D3: (pauze) Līdz šim esmu bijusi tādas vietās, kā skola, tad visi, tā kā <u>mēs visi atšķiramies, bet es biju tā kā bišķiņ vairāk kas atšķiras</u> , tajā pat laikā to uzreiz nevarēja manīt, varbūt citi var, citi ne vienmēr, bet piemēram kursa saliedēšanās pasākumā es tā kā izstāstīju, ka man ir bišku traucējumi gan ar kustībām, gan arī valodā. Man pateica, ka to vispār nevar manīt. Un tā, <u>uzreiz tā ooo, ka man nav tik....nu jā, tā kā...</u> Bet tagad šeit skolā visi zina par visiem, daudz maz kas tur ir, un kas tur nav ar viņiem un tas <u>tā kā neklūst pilnīgi atšķirīgs tas</u> , jā, apmēram tā.	Domā, kā sevi uztver Visi atšķiras, bet «es» biju tā, ka bišķiņ vairāk atšķiras Vai tas ir par nevienlīdzības sajūtu? Vai pašidentitāte tiek uztverta kā «atšķirīga no citiem»? Vai tas ir saistīts ar atstumtības/ vientulības sajūtu? Šeit skolā visi zina par visiem Nejutās pilnīgi atšķirīga no pārējiem skolas biedriem. Izvairās no apzīmētāja savām grūtībām/slimībai/ kaut kam sliktam Izvairās no tā, lai tieši runātu par sevi («es» neklūstu pilnīgi atšķirīga) Nejutās droši par teikto («apmēram tā») Vai atbalsts nodrošina labsajūtu? Vai priecē kopības sajūta? Vai patīk nejusties atšķirīgai / atstumtai no citiem?

Rezultāti

**Iekļaujošā vide,
kurā var justies
pieņemts.**

*Manas jūtas labi
ietekmē, kad es
socializējos vidē, kur
ir tādi paši cilvēki kā
es un kuri pieņem
mani kāds es esmu
(D2).*

*Lēnā garā sāku
vispār to visu vidi
no malas arī
iepētīt (D4).*

**Profesionālā
rehabilitācija kā
gaidīta un jēgpilna
laika pavadīšana.**

*Tur no rīta cēlies un
sajūta, ka diena
garāka, nekā tu
piecelies divpadsmit
dienā un kaut ko tur
mēģini izdarīt (D3).*

*Sanāca vēl gaidīt
to laiku,
negribējās gluži
sēdēt neko
nedarot (D1).*

**Emocionālā atbalsta
nozīme
profesionālās
rehabilitācijas laikā.**

*Biju ļoti
uztraukusies, ejot uz
šiem testiem, tad
viss bija ļoti-ļoti
jauki, visi bija
pretim nākoši (D5).*

*Nezinu kā maijā
beigsies mācības, bet
nu man ģimene ļoti
laba un man ģimene
atbalsta, ka viss būs
labi, ka nekas, ja
nenokārtošu to
eksāmenu (D4).*

**Iespēja pilnveidot
zināšanas
neatkarīgi no
veselības stāvokļa
radītajām grūtībām
un ierobežojumiem.**

*Vienkārši
papildināju savas
zināšanās tur
mācību procesā
(D6).*

*Mācību prakse
bija, tās iemaņas
jā, tur īpaši
nepieaudzēja,
laikam tikai
zināšanas (D4).*

**Darba meklējumi kā
izaicinājums.**

*Esmu nu projekta
bijis, tur var
paņemt uz
projekta laiku, bet
tāpat palīgdarbā
nevar nekur (D6).*

*Tā profesija
hobija līmenī jā,
bet atrast darbu
nemaz neizdodas,
jā (D3).*

Refleksija

Epoche (fenomenologiskā redukcija) – pētnieks «ieliek iekavās»/distancējas no personīgās attieksmes un uzskatiem par profesionālo rehabilitāciju.

Pētnieks apzinās savu uztveri, pārlicību un pieredzi, izmantojot refleksiju (Peat, Rodriguez & Smith, 2019). Refleksija ir process, kurā tiek apzināts un atklāts, kā pētnieks ietekmē pētniecības procesu (Finlay, 2002).

Pētījuma ierobežojumi

- ❖ Pētījumu trūkums par šo tēmu Latvijas kontekstā.
- ❖ Pētnieka neviennozīmīga pozīcija:
psihologa pozīcija un pētnieka pozīcija.
- ❖ Identificētās tēmas atspoguļo vairāku soļu datu analīzes rezultātu, nevis to, ka visi pētījuma dalībnieki pieredz profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu identiski.

Secinājumi

- ❖ Pētījumā iegūtie rezultāti norāda uz to, ka cilvēkiem ar CT, profesionālās rehabilitācijas pieredze ir svarīga un vērtīga, jo neatkarīgi no fiziskām un kognitīvām grūtībām, tika iegūta iespēja pieredzēt pieņemošu vidi, jēgpilni pavadīt laiku, pieredzēt daudzpusīgu emocionālo atbalstu un pilnveidot zināšanas.
- ❖ Cilvēki ar CT pieredzēja profesionālo rehabilitāciju kā starpposmu pirms iestāšanās universitātē vai integrāciju darba tirgū.
- ❖ Profesionālās rehabilitācijas pakalpojums aktualizē nodarbinātības jautājumu, darba meklēšanas process tiek asociēts ar izaicinājumu.
- ❖ Cilvēku ar CT profesijas izvēle profesionālās rehabilitācijas laikā ierobežo esošo programmu klāsts, kas dažreiz var nesaskanēt ar cilvēka vēlmēm un interesēm, līdz ar to negatīvi ietekmē nodarbinātības rezultātu.

Literatūra

- Andersen A., Stahl C., Anderzen I., Kristiansson P., & Latsson K. (2017). Positive experiences of a vocational rehabilitation intervention for individuals on long-term sick leave, the Dirigo project: A qualitative study. *BMC Public Health*, 17(790), 1-10.
- Biggerstaff, D., & Thompson, A.R. (2008). Interpretative phenomenological analysis (IPA): A qualitative methodology of choice in healthcare research. *Qualitative Research in Psychology*, 5(3), 214-224.
- Boyd, C.O. (2001). *Phenomenology. The method*. In P.L. Munhall (Ed.). *Nursing research: A qualitative perspective* (3rd ed., pp. 93–122). Sudbury, MA: Jones and Bartlett.
- Creswell, J.W. (2006). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. California: Sage Publications.
- Cuthbertson, L.M., Robb, Y.A., & Blair, S. (2019). Theory and application of research principles and philosophical underpinning for a study utilising interpretative phenomenological analysis. *Radiography*, <https://doi.org/10.1016/j.radi.2019.11.092>.
- Emrick, L.T., & DiCarlo, S.M. (2020). The Expanding Role of Genetics in Cerebral Palsy. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics of North America*, 31(1), 15-24.
- Finlay, L. (2002). Negotiating the swamp: The opportunity and challenge of reflexivity in research practice. *Qualitative Research*, 2(2), 209–239.
- Hanga K., DiNitto D., Wilken J.P., & Leppik L. (2017). A person-centered approach in initial rehabilitation needs assessment: Experiences of persons with disabilities. *European Journal of Disability Research*, 11, 251-266.
- Harkapaa K., Jarvikoski A., & Gould R. Motivational orientation of people participating in vocational rehabilitation. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 24, 658-669.
- Larkin, M., & Thompson, A.R. (2012). Interpretative phenomenological analysis in mental health and psychotherapy research. *Qualitative research methods in mental health and psychotherapy*, 101- 116.
- Smith, J.A., Flowers, P. & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, research, practice*. London: Sage.
- Thomas T.L., Muliya K.P., Jayarajan D., Angothu H., & Thirthalli J. (2019). Vocational challenges in severe mental illness: A qualitative study in persons with professional degrees. *Asian Journal of Psychiatry*, 42, 48-54.
- Wertz, F.J., Charmaz, K., McMullen, L.M., Josselson, R., Anderson, R., & McSpaden, E. (2011). *Five ways of doing qualitative analysis*. New York: The Guilford Press.

PALDIES PAR UZMANĪBU!

Katarina Krumpļevska
krumplevska@outlook.com

